

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่องความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ดำเนินการ โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 5 ประการ ประการแรก เพื่อตีความเรื่องศิลปะ วัฒนธรรมร่วมสมัย วัฒนธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และชุมชน ท้องถิ่นดั้งเดิม ประการที่สอง เพื่อการเชื่อมโยงคำว่า “ศิลปะ วัฒนธรรม และศาสนาในวิถีโลกาภิวัตน์” ประการที่สาม เพื่อศึกษาความสับสนในขอบเขตระหว่างศิลปะ เชื้อสาย อนาคต ความงาม สิทธิส่วนบุคคล ประการที่สี่ เพื่อศึกษาบทบาทของเยาวชนด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยและ ประการสุดท้าย เพื่อศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม และยุทธศาสตร์ทางด้านวัฒนธรรม

สำหรับวิธีการศึกษาใช้การจดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยน เป็นวิธีการหลักในการศึกษา โดยกลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มผู้สร้างวาทกรรม อาทิ ศิลปิน นักเขียน เป็นต้น และกลุ่มผู้เสพวาทกรรม อาทิ ประชาชนทั่วไป เยาวชน เป็นต้น รวมทั้งกลุ่มนักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิ นอกจากนี้ยังมีวิธีการอื่นๆ ใช้ประกอบ อาทิ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร วิธีการ Focus Group Discussion เวทีโลกCyber ซึ่งเป็นวิธีการ Post ประเด็นปัญหาผ่าน Internet เพื่อให้ผู้คนทั่วไปร่วมสนทนาแลกเปลี่ยน เป็นต้น

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ชี้ว่างานวิจัยวัฒนธรรมในบริบทปัจจุบันนี้อยู่ในบริบทใหม่เป็นพื้นที่ใหม่โดยสิ้นเชิง พื้นที่ใหม่เหล่านี้ควรเพิ่มการตระหนักรู้ใหม่ ต้องเข้าใจมิติใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น โจทย์ภายใต้ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมที่เราเผชิญจึงเป็นโจทย์ใหม่ การเพ่งมองให้เห็นถึงมิติใหม่ส่วนหนึ่งก็เพื่อสามารถแสวงหาโอกาสใหม่ๆ ในการแก้ไข อย่างไรก็ตามก็ต้องเข้าใจด้วยว่าโอกาสใหม่นี้ก็มีความเสี่ยงควบตามาด้วย หากเรายังติดยึดในกรอบเดิมก็ยังคงจะทำให้นโยบายด้านวัฒนธรรมไม่มีพลัง และขาดการใส่ใจในการสร้างแนวร่วมในการแก้ปัญหาได้ การมองในกรอบใหม่หมายความว่า เราจะต้องเห็นบทบาทของ Actor ใหม่ๆ ด้วย

1. การตีความเรื่องศิลปะ วัฒนธรรมร่วมสมัย วัฒนธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และชุมชน
ท้องถิ่นดั้งเดิม

“ศิลปะ” เป็นการแสดงออกของมนุษย์ในการสร้างสรรค์งาน โดยผลงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นนั้น ได้กลายเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ที่ล้ำค่าของสังคมมนุษย์ ศิลปะ มิได้แยกขาดออกจากสังคมและวัฒนธรรม แต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทางวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์

“วัฒนธรรมร่วมสมัย”

1. เกิดขึ้นภายใต้โลกของความทันสมัยเป็นปริศนาที่เต็มไปด้วยวัฒนธรรมที่มีชีวิต เป็นเสมือนกระแสหรือพลังที่เรามองไม่เห็น แต่รู้สึกได้ บริโภคได้ และใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในขณะที่เราตื่นนอน ทำงานพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

2. มิติของเวลาในท่ามกลางโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน เป็นวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์แบบข้ามแดน ข้ามประเทศ ข้ามชุมชน อยู่คนละที่ละทางก็ยังสามารถสัมพันธ์กับวัฒนธรรมต่างแดนได้ วัฒนธรรมข้ามยุคข้ามสมัย เช่น เรื่องราวในอดีตนับพันปี ก็ยังสามารถจะมามีความสำคัญได้ในยุคสมัยปัจจุบัน

“วัฒนธรรมชาติ” เป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงตัวตนทางวัฒนธรรมของสังคมไทย ซึ่งมีทั้งความเป็นหนึ่งเดียว และความหลากหลาย ดังนี้

1. เน้นวัฒนธรรมคนไทยภาคกลาง/กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรม ตามนิยามแบบรัฐเป็นผู้กำหนดเป็นวัฒนธรรมมาตรฐานแบบเดียว

2. เป็นวัฒนธรรมผู้คนกลุ่มต่างๆที่มีชีวิตอยู่ในพื้นที่ที่เรียกว่าประเทศไทย มีความสำนึกของผู้คนในกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กันเป็นพิเศษกว่าคนอื่นๆ เป็นวัฒนธรรมมีความเป็นพหุลักษณ์ มีความหลากหลายด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

“วัฒนธรรมท้องถิ่น”

เป็นวัฒนธรรมหลายชนชั้น มิใช่ชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง มีคุณค่าทางศีลธรรม มีค่าทางจิตวิญญาณสำหรับคนไทย มีความสำคัญเพราะเป็นสิ่งมีคุณค่า เป็นคุณค่าทางใจ กระทั่งส่วนที่ลึกสุดของความรู้สึก นำไปสู่เอกลักษณ์และการรวมกลุ่ม ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาประชาธิปไตย และความสำคัญของประชาชน มีต้นทุนที่เป็นตัวของตนเอง

“ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม”

เป็นกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและสืบทอดระบบวัฒนธรรมร่วมกัน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน บางกรณียอมเก่าแก่กว่าช่วงที่ถูกประกาศเป็นเขตอนุรักษ์

2. การเชื่อมโยงคำว่า “ศิลปะ วัฒนธรรม และศาสนาในวิถีโลกาภิวัตน์”

การมองความเชื่อมโยงของศิลปะ วัฒนธรรมและศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์จำเป็นต้องมองบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะกระแสตลาดโลก กระแสการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี รวมทั้งบทบาทภาครัฐที่เปลี่ยนแปลงไปไม่ใช่การมองอย่างรูปแบบที่ตายตัว เปลี่ยนแปลงไม่ได้ และต้องมองให้เห็นถึงหัวใจคือระบบคุณค่า หรือค่านิยม ให้พ้นไปจากรูปแบบภายนอก ให้เห็นความลึกซึ้ง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาของมนุษย์ เพราะวัฒนธรรมเป็นกระบวนการของการพัฒนาหรือความก้าวหน้าทางภูมิปัญญา จิตวิญญาณและสุนทรียภาพของมนุษย์ ที่ต้องมีการปรับตัว เปลี่ยนแปลง ให้สอดคล้องกับยุคสมัย และต้องมีการพัฒนาอย่างสมดุล ให้เกิดเป็นความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมจากภายในจิตใจ ขยายไปความร่วมมือกันของชุมชน ที่มีความหลากหลาย และขยายสู่สังคมที่ใหญ่ขึ้น โดยการพิจารณาศาสนาและศิลปะ วัฒนธรรมในบริบทไหน จึงไม่จำเป็นต้องตัดขาดจากวัฒนธรรมภายนอก หรือเห็นวัฒนธรรมที่แตกต่างเป็นผู้ร้าย ความเชื่อมโยงของศิลปะ วัฒนธรรมและศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์จึงเป็นไปไม่ใช่เพื่อประโยชน์เฉพาะตนตามระบบตลาดอย่างฉาบฉวย หากเป็นไปเพื่อความสงบสุข สมานฉันท์ร่วมกันของสังคม

3. ขอบเขตหรือเส้นแบ่งระหว่างศิลปะ เชื้อกส์ อนาคต ความงาม สิทธิส่วนบุคคล

หากพิจารณาในเรื่องขอบเขตหรือเส้นแบ่งระหว่างศิลปะ เชื้อกส์ อนาคต ความงาม และสิทธิส่วนบุคคลนั้น คงต้องมองในประเด็นเรื่อง “พื้นที่” กล่าวคือ ต้องมองว่าการกระทำนั้นอยู่ในพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) หรือพื้นที่ส่วนตัว (Private Sphere) อีกทั้งต้องมองการให้ความหมายของพฤติกรรมใดๆ ว่า “เหมาะสม”

หรือ “ไม่เหมาะสม” ซึ่งวัฒนธรรมของสังคมได้มีอิทธิพลในการกำหนดความหมายดังกล่าว แต่ก่อนรัฐเป็นผู้มีบทบาทตัดสินใจ ต่อมาระบบตลาดมีบทบาทแต่ถ้าเป็นเช่นนี้ก็สับสนเพราะเลอะเทอะไม่รู้จักคุณค่าสุนทรีย์ะบบบทบาทของภาคประชาคมในการกำหนดเส้นแบ่งเหล่านี้จึงต้องส่งเสริมให้มากขึ้นควบคู่ไปกับภาครัฐและภาคตลาด

4.บทบาทของเยาวชนด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

เยาวชน หรือวัยรุ่นปัจจุบันมีพลังในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ แต่ขาดแคลนโอกาสและพื้นที่ในการแสดงออกอย่างมาก พื้นที่ที่มีให้วัยรุ่นในปัจจุบันมีค่อนข้างจำกัด ซึ่งทำให้บทบาทของวัยรุ่นนั้นมีอย่างจำกัดไปด้วย เช่นการประกวดร้องเพลง การเล่นเกม การประกวดหนุ่มสาวหน้าตาดี หรือหากเป็นในทางวิชาการก็จะมีพื้นที่ให้เฉพาะ “เด็กเรียนเก่ง” เท่านั้น เช่นเยาวชนที่ชนะการแข่งขันฟิสิกส์โอลิมปิกเป็นต้น ในขณะที่วัยรุ่นบางกลุ่มซึ่งมีความปรารถนาดีทำประโยชน์ให้แก่สังคมกลับไม่ได้รับการส่งเสริมมากนัก ทำให้วัยรุ่นกลุ่มที่มีความเด่นในด้านอื่นๆ ไม่สามารถแสดงบทบาท หรือความสามารถที่ตนเองมีออกมาได้เต็มที่เพราะไม่มั่นใจว่าความสามารถ หรือบทบาทของตนเป็นสิ่งที่ดีหรือมีประโยชน์หรือไม่ ดังนั้นบทบาทของเยาวชนด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยจึงจำเป็นต้องได้รับการใส่ใจจากสังคม ดังนี้

1) เปิดโอกาสและพื้นที่ให้กับวัยรุ่น เช่นพื้นที่ในการที่วัยรุ่นจะใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก หรือพื้นที่ที่มีความเงียบสงบพอที่วัยรุ่นในกรุงเทพฯจะนั่งพูดคุยกันได้ ในกรุงเทพฯ เพื่อว่ากิจกรรมยามว่างของคนกลุ่มนี้จะได้ไม่เพียงแต่การเดินเล่นตามสยามสแควร์เท่านั้น

2) มีการชี้ทิศทางให้กับวัยรุ่น โดยเปิดโอกาสให้วัยรุ่นได้กำหนดทิศทางของตัวเองด้วย เพราะบ่อยครั้งที่วัยรุ่นมีความคิดที่จะทำสิ่งดีๆ แต่ไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นสร้างสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร

3) มีกลุ่มที่คิดตรงกัน เพราะสำหรับวัยรุ่นเองแล้ว สิ่งที่สำคัญอย่างมากคือการมีเพื่อนร่วมแบ่งปันความคิดเห็นได้จากการเสวนาแต่ละครั้ง หากมีผู้ร่วมพูดคุยและเข้าใจประเด็นปัญหาของวัยรุ่นแล้ว คนกลุ่มนี้จะสามารถเล่าเรื่องของตนเองออกมาได้มากมาย (ซึ่งอาจเกิดจากแต่เดิมไม่มีผู้รับฟังความอัดอั้นคับข้องใจที่วัยรุ่นมีก็เป็นได้) นอกจากนี้ยังมีการพูดถึงทางออกของปัญหาต่างๆ ซึ่งหากมีการสังเคราะห์ประเด็นออกมาแล้ว ก็อาจเป็นการร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยผู้ที่เข้าใจปัญหาอย่างแท้จริงได้

4) การส่งเสริมการสร้างศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยของวัยรุ่นนั้น ถ้าพึ่งแต่การดำเนินการกับวัยรุ่นผู้เป็นกลุ่มเป้าหมายเพียงอย่างเดียวอาจไม่พอ แต่ควรต้องสร้างวัฒนธรรมของการมีใจกว้าง เปิดรับ และไม่ด่วนตัดสินให้แก่คนที่ใหญ่ด้วยเช่นกัน มิฉะนั้น ปัญหาที่เกิดจากการนำบรรทัดฐานของคนรุ่นผู้ใหญ่มาตัดสินวัยรุ่นก็อาจเกิดขึ้นอย่างไม่รู้จบ

5.ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และยุทธศาสตร์ทางด้านวัฒนธรรมในกระแสธารโลกาภิวัตน์

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในปัจจุบันนั้นมิใช่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมตั้งอยู่ลอยๆ ในสูญญากาศ แต่เป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมในโลกทุนนิยม ดังนั้นยุทธศาสตร์ทางด้านวัฒนธรรมตอนนี้เผชิญกับความยุ่งยากยิ่ง เบื้องต้นต้องยอมรับและทำความเข้าใจต่อบทบาทใหม่ของเศรษฐกิจบนฐานของ

วัฒนธรรม(culture economy) ซึ่งเป็นมิติใหม่ที่สำคัญ ประการต่อไปจะเสนอโจทย์ทางวัฒนธรรมอย่างไรให้คนรู้สึกรู้ว่าตนเองได้มีส่วนร่วมได้ เพราะคนทุกคนคือพลเมือง มิใช่เพียงแค่ผู้บริโภค คนทุกคนเป็นพลเมืองและพลโลก มีความสามารถในการวิพากษ์วิจารณ์ มีความสามารถในการทักท้วงหากมันไม่ดี

ยุทธศาสตร์สำคัญ สำหรับการสร้างความหลากหลายทางวัฒนธรรมร่วมสมัยภายใต้บริบททุนนิยมโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันนี้ คือ ทำอย่างไรจึงจะเสริมความเข้มแข็งให้แก่ภาคชุมชน กลุ่มวัฒนธรรมชายขอบ หรือวัฒนธรรมย่อย และศิลปินผู้สร้างสรรค์งาน ให้มีพลังในการต่อรองความหมายทางวัฒนธรรม สามารถเข้าถึงหรือเป็นเจ้าของช่องทางสื่อสารสาธารณะ อันนำไปสู่การขยายพื้นที่ทางความคิดและสังคม ดังข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมจากวงเสวนา เรื่องอุตสาหกรรมบันเทิงกับการสานและสร้างศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์เชิงนโยบาย เช่น มีนโยบายผลักดันการปฏิรูปโครงสร้างอุตสาหกรรมสื่อมวลชน ลดการครอบงำผูกขาด หรือกำหนดทิศทางด้วยระบบธุรกิจผูกขาด เช่น มาตรการห้ามเป็นเจ้าของข้ามสื่อ

2. ยุทธศาสตร์ด้านพื้นที่การแสดงออกและการสื่อสาร เช่น ให้ความสำคัญกับสื่อชุมชน เช่น วิทยุชุมชน เพื่อเป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งของวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. ยุทธศาสตร์ทางความรู้ความเข้าใจด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและรสนิยมในการเสพศิลปะของสังคมไทย เพื่อลดช่องว่างหรือเชื่อมโยงระหว่างผู้เสพกับผู้สร้าง ให้รสนิยมผู้ชมกับศิลปะไปด้วยกัน ซึ่งควรจะเริ่มตั้งแต่การศึกษาวิชาศิลปะในโรงเรียน มิใช่ให้คุณค่าว่าถ้าสร้างสรรค์งานได้เหมือนต้นแบบจึงจะถือเป็นงานศิลปะที่ดี รวมทั้งจัดให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสทัศนศึกษา หรือเสพงานศิลปะเป็นประจำ

ภายใต้ระบบเศรษฐกิจใหม่การเน้นให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในการสร้างโอกาสที่เท่าเทียมกันของคนในสังคมยังคงเป็นความจำเป็นหลัก ควรมีการส่งเสริมให้มีช่องของการไหลเวียนสื่อวัฒนธรรม การส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมผ่านงานสร้างสรรค์ก็อกระมีความจำเป็นอย่างยิ่ง การที่จะยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่เราเห็นว่าจะจะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมประชาสังคมที่แท้จริงจึงยังเป็นที่ต้องให้บทบาทต่องานสร้างสรรค์อิสระ ที่สร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ต่างออกไป รวมทั้งสร้างเครื่องมือในการปฏิบัติการของสื่อที่ต่างกันออกไปด้วย